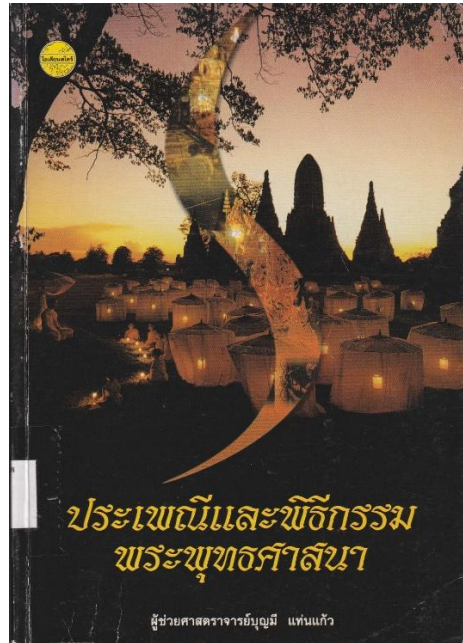

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา
Buddhist Traditions and Rituals

ผู้เขียน: บุญมี แท่นแก้ว

พระครูพิบูลพัฒน์ประสูต¹, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม²

^{1,2}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, สุรินทร์, ประเทศไทย

Phrakhruphibunphatthanprasut¹, Thanarat Sa-ard-iam²

^{1,2}Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Surin, Thailand
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

✉: Kumamy2527@gmail.com
(Corresponding Email)

Received: 28 March 2024; Revised: 09 April 2025; Accepted: 19 April 2025
© The Author(s) 2025

บทคัดย่อ

พิธีกรรมและประเพณีไทย หมายถึง กิจกรรมที่สืบทอดกันมาช้านาน มีเอกลักษณ์ของตนที่ชัดเจนของชาติตน โดยแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ พิธีกรรมและประเพณีทางพระศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี มีคุณค่าทำให้พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสสร้างบุญกุศล มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน มีจิตใจเข้มแข็ง และได้ปฏิบัติตามความเชื่อของสังคม เกิดจากแนวคิดของคนส่วนใหญ่ในสังคมยึดถือ พิธีกรรมและประเพณี

ในราชสำนักกล่าวถึง พระราชพิธีแรกนาขวัญ วันปืยมหาราช วันฉัตรมงคล วันมาฆบูชา สงกรานต์ วิสาขบูชา การทรงตั้งเปรียญ วันอาสาฬหบูชา เทศกาลเข้าพรรษา พระกฐินพระราชทาน พิธีกรรมและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตกล่าวถึง พิธีโกนจุก สังสาร 12 อย่าง พิธีบรรพชา พิธีมณฑลสมรส พิธีรับขวัญ การตั้งชื่อเด็ก พิธีปลูกเรือน พิธีตั้งศาลพระภูมิ พิธีกว่นข้าวทิพย์ พิธีวางศิลาฤกษ์ พิธีทำบุญอายุ ถวายภัตตาหารพระภิกษุสงฆ์ การทำบุญในงานมงคล การทำบุญในงานอวมงคล และพิธีกรรมและประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึง พิธีวันมาฆบูชา พิธีวันอัฐมีบูชา พิธีวันวิสาขบูชา พิธีวันอาสาฬหบูชา พิธีวันเข้าพรรษา พิธีหล่อเทียนพรรษา พิธีออกพรรษา พิธีทอดผ้าป่า ประเพณีการเทศน์มหาชาติ ประเพณีการฝังลูกนิมิต ประเพณีการทำบุญตรุษไทย ประเพณีสารท ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง และประเพณีชักพระ

คำสำคัญ: ประเพณี, พิธีกรรม, พระพุทธศาสนา

Abstract

The Origin of Thai Rituals and Traditions The origin of Thai rituals and traditions refers to rituals and traditions, activities that have been passed down for a long time. The origin of Thai rituals and traditions Thai people have a clear national identity, which can be divided into 2 types. Religious rituals and traditions and customs are valuable in giving Buddhists the opportunity to make merit, to do activities together, to have a cheerful mind, and to practice according to the beliefs of society. It is based on the ideas of the majority of people in society. Royal ceremonies and traditions refer to the Royal Ploughing Ceremony, Chulalongkorn Day, Chatramongkhon Day, Makha Bucha Day, Songkran, Visakha Bucha Day, the ordination of monks, Asarnha Bucha Day, and the Buddhist Lent Festival. Royal Kathin Ceremony, Rituals and Traditions about life include the hair-cutting ceremony, the 12 commandments, the ordination ceremony, the wedding ceremony, the welcoming ceremony, the naming of children, the house-building ceremony, the spirit house setting ceremony, the Khao Thip stirring ceremony, the foundation stone laying ceremony, the age-blessing ceremony, and the offering of food to monks. Making merit at auspicious occasions, making merit at inauspicious occasions, and ceremonies and traditions related to festivals and important days in Buddhism, such as Makha Bucha Day, Atthami Bucha Day, Visakha Bucha Day, Asarnha Bucha Day, and Khao Phansa Day. Candle casting ceremony, End of Buddhist Lent ceremony, Pha Pa offering ceremony, Mahachat sermon tradition, Buddha image burial ceremony, Thai New Year merit-making tradition, Sarat tradition, New Year's Day tradition, Songkran tradition, Loi Krathong tradition, and Phra pulling tradition.

Keywords: Traditions, Rituals, Buddhism

1. บทนำ

หนังสือเรื่อง “ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา” เขียนโดย บุญมี แทนแก้ว พิมพ์เมื่อปี 2547 จำนวนหน้า 200 หน้า เป็นหนังสือที่มีการนำเสนอเกี่ยวกับ ประเพณีและพิธีกรรมของคนไทยที่ใช้ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน เพราะหลักคำสอน (ลัทธิประเพณี) พิธีกรรม ที่บรรพบุรุษคิดค้นมาขึ้นมาใช้ในชีวิตประจำวันย่อมมีเหตุผล มีประโยชน์ แก่สังคมนั้น ๆ

แรงบันดาลใจของผู้วิจารณ์ในการเลือกหนังสือเล่มนี้มาวิจารณ์ คือ ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ที่ผู้วิจารณ์อาศัยอยู่นี้ ประชาชนมีความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก แต่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ ในศาสนพิธีการทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาใช้ในการประกอบประเพณีและพิธีกรรมให้ถูกต้องตามหลักศาสนา อีกทั้ง มีอิทธิพลความเชื่อทางศาสนาอื่นมารวมด้วย ทำให้พุทธศาสนิกชนในเขตจังหวัดสุรินทร์ นำหลักความเชื่อของศาสนาอื่น ๆ มาใช้ในการประกอบพิธีกรรมในประเพณีต่าง ๆ จนเกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปว่า เป็นศาสนพิธีการของพระพุทธศาสนา แต่แท้จริงแล้วขัดกับพระธรรมวินัยทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน

เหตุผลที่เลือกวิจารณ์หนังสือเล่มนี้ เพราะว่า ผู้เขียนเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในทางวิชาการ เคยเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย และในทางการศึกษาถือว่าเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา มีความเชี่ยวชาญด้านขนบธรรมเนียม และประเพณีในประเทศไทย และโดยทัศนคติส่วนตัวของผู้วิจารณ์นั้น มีความสนใจในเรื่องพิธีกรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จึงเป็นเหตุผลสนับสนุนให้สนใจวิจารณ์หนังสือเล่มนี้

สำหรับผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ คือ บุญมี แทนแก้ว หรือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญมี แทนแก้ว อดีตอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการ ได้เขียนหนังสือจนมีความนิยมต่อผู้อ่านหลายเล่ม อาทิเช่น จริยศาสตร์ ปรัชญา ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้) พระธรรม ปรัชญาฝ่ายบุรพทิศ ปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย พระพุทธศาสนาในเอเชีย (เน้นด้านอารยธรรม) และความจริงของชีวิต

ภาพรวมของหนังสือเล่มนี้ เป็นหนังสือที่เกี่ยวกับพระภิกษุณีในประเทศไทย โดยมีเนื้อหาสาระในการเรียกร้องสิทธิทางการอุปสมบทเป็นพระภิกษุณีในประเทศไทย โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 6 บท คือ บทที่ 1 พระภิกษุณีสงฆ์ในสมัยพุทธกาล บทที่ 2 พระภิกษุณีสงฆ์ในปัจจุบัน บทที่ 3 ความเชื่อที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสตรีชาวพุทธ บทที่ 4 ท่าทีของสตรีชาวพุทธต่อปัญหาสังคม บทที่ 5 แม่ชีในประเทศไทย และ บทที่ 6 องค์การพัฒนาศรีชาวพุทธในประเทศไทย และ ฯลฯ

2. เนื้อหา

สาระสำคัญของเนื้อหาที่พบในหนังสือเล่มนี้ แบ่งตามเนื้อหาเป็นส่วน ๆ ซึ่งแยกออกเป็น 4 บท ดังนี้

บทที่ 1 บ่อเกิดพิธีกรรมและประเพณีไทย

ในบทนี้ กล่าวถึง 1.1 ความหมาย คำว่า “พิธีกรรม” หมายถึง งานที่จัดขึ้นเพื่อการบูชา การสักการะ “ประเพณี” หมายถึง กิจกรรมที่สืบทอดกันมาช้านาน เป็นระเบียบแบบแผน และเป็นที่ยอมรับในคนส่วนใหญ่ 1.2 บ่อเกิดพิธีกรรมและประเพณีไทย คนไทยมีเอกลักษณ์ของตนที่ชัดเจนของชาติตน มีสมนามว่า “ไท” หรือ “ไท” หรือ “ไทย” มีอาชีพหลักคือการทำเกษตรกรรม มี “ข้าว” เป็นหลัก ทำให้มีพิธีกรรมและประเพณีที่เกิดขึ้น ที่เกี่ยวข้องกับข้าวมากมายตราบนานนับพันปี ตั้งแต่เริ่มต้น คือ การบวงสรวงขอพรกับแม่โพสพ การลงไถนา การขอพรจากพระพิรุณให้ฝนตก โดยการทำพิธีที่เรียกว่า “ประเพณีแห่นางแมว” โดยพิธีกรรมและประเพณีแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ พิธีกรรมและประเพณีทางพระศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี 1.3 คุณค่าของพิธีกรรมและประเพณี มีหลายประการ ได้แก่ ทำให้พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสสร้างบุญกุศล มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน มีจิตใจเข้มแข็ง และได้ปฏิบัติตามความเชื่อของสังคม และ 1.4 วิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีกรรมและประเพณีไทย พิธีกรรมและประเพณีเกิดจากแนวคิดของคนส่วนใหญ่ในสังคมยึดถือ สอดคล้องกับ ปาริชาติ ลาจันนท และคณะ (2567) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การแสดงในพิธีกรรมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สะท้อนบริบททางสังคม กรณีศึกษาพิธีกรรมแห่นางแมวบ้านนางั่ว ตำบลนางั่ว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์” ผลการวิจัยพบว่า 1) ประเพณีแห่นางแมวเป็นพิธีขอฝนตามที่ทำสืบต่อกันมารุ่นสู่รุ่น โดยสมาชิกในตำบลนางั่ว มีเครื่องดนตรีประกอบ คือ กลองยาว ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง และ ฆ้อง กระแต รูปแบบสภาพการฟ้อน เป็นท่าฟ้อนแบบชาวบ้าน มี 12 กระบวนท่ารำ ได้แก่ (1) ท่าไหว้ (2) ท่าปิดป้อง (3) ท่าขอฝน (4) ท่าลมพัด (5) ท่าดอกบัวบาน (6) ท่าสนุกสนาน (7) ท่าฝนเทลงมา (8) ท่าสวดสร้อยมาลาแปลง (9) ท่าปลาเล็ก (10) ท่าปลาใหญ่ (11) ท่าเต่า และ (12) ท่านก 2) สถานภาพการคงอยู่ของการแสดงในพิธีกรรมแห่นางแมวที่ยังคงดำรงวิถีชีวิตด้านขนบธรรมเนียมประเพณีด้านการละเล่นโดยเฉพาะการฟ้อนรำการแห่นางแมว มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดเอกลักษณ์ของชุมชนเป็นอย่างดี ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านร่วมพิธีกรรมกันอย่างพร้อมเพรียง ซึ่งความสำคัญของการแสดงฟ้อนในการแห่นางแมวยังทำให้เกิดความรักและความสามัคคีของคนในชุมชน

บทที่ 2 พิธีกรรมและประเพณีในราชสำนัก

ในบทนี้ กล่าวถึง 2.1 พระราชพิธีแรกนาขวัญ เป็นพระราชพิธีที่มีความเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ โดยมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง คือ เกษตรกรรม (การทำนา) นิยมเรียกกันว่า “พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ” และมีปรากฏในพุทธประวัติด้วย ในหนังสือชื่อว่า “นพมาศ” สมัยกรุงสุโขทัย มีเนื้อความว่าที่เกี่ยวข้องกับ การกระทำพิธีแรกนาขวัญในช่วงเดือนหก ลำดับขั้นตอนการประกอบพระราชพิธี วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ พระฤกษ์ จนสำเร็จพิธีการ โดยวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพระราชพิธีแรกนาขวัญได้ว่า เป็นพิธีทางพระพุทธศาสนาควบคู่พิธีทางศาสนาพราหมณ์ มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของ

ประชาชน โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมในการประกอบพระราชพิธี 2.2 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวันปิยมหาราช เป็นวันเสด็จสวรรคตของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่ 23 ตุลาคม 2453 ครองราชย์ 42 ปี 57 พรรษา พระองค์ทรงงานเพื่อประชาชนอย่างมากมาย จึงเป็นที่รักของประชาชน จนถูกขนานนามว่า “พระปิยมหาราช” และสร้างอนุสาวรีย์ไว้ ชื่อว่า “พระบรมรูปทรงม้า” และเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมา ในวันที่ 23 ตุลาคม ของทุกปี เพื่อระลึกถึงจิตวิญญาณของท่าน จึงเรียกวันนี้ว่า “วันปิยมหาราช” จากการวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวันปิยมหาราช พบว่า มีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา 2 อย่าง คือ ตายแล้วเกิดใหม่ และตายแล้วไม่เกิดใหม่ 2.3 พระราชพิธีสัจปานกาล หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา” เป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน พบในหนังสือ “ลิลิตโองการแช่งน้ำ” ตำราสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งข้าราชการต้องสาบานต่อพระมหากษัตริย์ว่าจะจงรักภักดี รักษา และปกป้องยิ่งกว่าชีวิต จากการวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติ ในเรื่อง พระราชพิธีสัจปานกาล พบว่า ย่อมเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมมากมาย ได้แก่ เป็นการรักษาประเพณีเก่าแก่ แสดงออกถึงความจงรักภักดี มีคุณธรรม มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา 2.4 วันที่ระลึกจักรีบรมราชวงศ์ แสดงถึงการจัดงานเพื่อระลึกราชวงศ์ของกษัตริย์ไทย 2.5 วันฉัตรมงคล กล่าวถึงขั้นเตรียมพิธีการ การกระทำพิธีเบื้องต้น พิธีบรมราชาภิเษก พิธีเป่าสังข์ เสด็จออกมหาสมาคม เสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร การจัดพระราชพิธีเฉลิมฉลองวันฉัตรมงคลในอดีต การจัดงานวันฉัตรมงคลในปัจจุบัน กิจกรรมที่ควรปฏิบัติสำหรับปวงชนชาวไทยเนื่องในวันฉัตรมงคล และการวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องวันฉัตรมงคล 2.6 พระราชพิธีวันขึ้นปีใหม่ และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพระราชพิธีวันขึ้นปีใหม่ 2.7 พระราชพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่อง พระราชพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร 2.8 พระราชกุศลวันมาฆบูชา และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพระราชกุศลวันมาฆบูชา 2.9 พระราชพิธีสงกรานต์ และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพระราชพิธีสงกรานต์ 2.10 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา การทรงตั้งเปรียญ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา 2.11 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันอาสาฬหบูชาและเทศกาลเข้าพรรษา และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันอาสาฬหบูชาและเทศกาลเข้าพรรษา 2.12 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน พระกฐินหลวง พระกฐินพระราชทาน และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน 2.13 พระราชพิธีฉัตรมงคล และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพระราชพิธีฉัตรมงคล สอดคล้องกับ **กรมศิลปากร (2565)** ในหนังสือเรื่อง “พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ: การเปลี่ยนผ่านจากอดีตสู่ปัจจุบัน” พบว่า พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญเป็นพระราชพิธีที่มีความน่าสนใจ เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงระหว่าง ประเพณีหลวงและประเพณีราษฎร์ อีกทั้งมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องขวัญ อันเป็นความเชื่อที่สืบทอดอยู่ใน

สังคมไทย และพบในสังคมของผู้ที่พูดภาษาตระกูลไท ซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อสังคมไทยมีการรับ ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูเข้ามาจึงมีพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญขึ้น โดยมี สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นผู้สนับสนุนพระราชพิธีดังกล่าว และต่อมาจึงมีการนำ พุทธศาสนาเข้ามาในพระราชพิธีนี้ด้วย จึงเกิดเป็น “พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

บทที่ 3 พิธีกรรมและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

ในบทนี้ กล่าวถึง 3.1 พิธีโกนจุก สังกการ 12 อย่าง และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีโกนจุกหรือตัดจุก 3.2 พิธีบรรพชา อุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา อุปสมบทด้วยติสรณุปสัมปทา (ติสรณคณุปสัมปทา) อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา หรือญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา กิจวัตรที่พระภิกษุบวชใหม่จะต้องปฏิบัติ ประโยชน์ของการบวช และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องบรรพชาอุปสมบท 3.3 พิธีมงคลสมรส ขั้นตอนการจัดพิธีมงคลสมรส การหาฤกษ์ การสู่ขอ การหมั้นและของหมั้น พิธีมงคลสมรส พิธีหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ พิธีปูที่นอน พิธีส่งตัว และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีมงคลสมรส 3.4 การรดน้ำในพิธีมงคลสมรสแบบวัฒนธรรม การประกอบพิธีแบบวัฒนธรรม การโตะบูชาพระ การตั้งสำหรับรดน้ำ โตะวางเครื่องพิธี โตะวางของขวัญ โตะวางของชำร่วย พิธีที่จะต้องทำต่อไปตามกำหนด การนำคู่บ่าวสาวเข้าสู่พิธี นำบ่าวสาวไปนั่งที่ตั้งรดน้ำ จัดให้มีผู้ส่งน้ำสังข์ เชิญผู้ใหญ่หรือผู้มีเกียรติเริ่มประกอบพิธี การถอดมงคล และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องการรดน้ำแบบวัฒนธรรม 3.5 พิธีทำขวัญวัน 3.6 พิธีรับขวัญ 3.7 การทำขวัญเดือน-โกนจุก-โกนผมไฟ เครื่องต่างๆ เพื่อสังเวชบูชาฤกษ์ 3.8 การตั้งชื่อเด็ก วิธีนับทักษาปกรณ์ (อัญญสงเคราะห์ทั้ง 8) และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีเกิด การทำขวัญ โกนจุก โกนผมไฟ และการตั้งชื่อเด็ก 3.9 พิธีปลุกเรือน วิธียกเสาเอก พิธีสงฆ์ในการปลุกบ้าน 3.10 พิธีขึ้นบ้านใหม่ การทำบุญในพิธีขึ้นบ้านใหม่ การนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ การจัดตั้งโตะบูชา การจัดอาสนะสำหรับพระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ การโยงด้ายสายสิญจน์ การตั้งบาตรน้ำพระพุทธมนต์ การถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีปลุกเรือน 3.11 พิธีตั้งศาลพระภูมิ การยกศาลพระภูมิ การเลือกทำเลที่ตั้ง ของศาลพระภูมิ ข้อที่ควรสังเกตในเรื่องการตั้งศาลพระภูมิ ตัวศาล รูปปั้นองค์พระภูมิ การทำพิธียกศาล ห้ามหันหน้าเจี๊วต การกำหนดทิศหน้าศาล เครื่องสังเวยในการยกศาลพระภูมิ การกำหนดฤกษ์ยาม ฤกษ์ในการตั้งศาลพระภูมิ การปรับพื้นที่และการขุดหลุมตั้งศาลพระภูมิ การถอนศาลพระภูมิเก่า และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีตั้งศาลพระภูมิ 3.12 พิธีกว่นข้าวทิพย์ และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีกว่นข้าวทิพย์ 3.13 พิธีวางศิลาฤกษ์ วัตถุประสงค์ของการจะประกอบวางศิลาฤกษ์ ไม้มงคล 9 อย่าง อิฐต่างๆ ดวงฤกษ์ ด้ายเพชรพลอย สถานที่ที่จะวางศิลาฤกษ์โดยตรง วัตถุที่วางในหลุม เครื่องประกอบในการวางศิลาฤกษ์ วิธีขุดหลุมเพื่อวางศิลาฤกษ์ เครื่องสังเวยฤกษ์ และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีวางศิลาฤกษ์ 3.14 พิธีทำบุญอายุ สิ่งของที่จะต้องเตรียม

ให้พร้อม การประกอบพิธีกรรม และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีทำบุญอายุ 3.15 พิธีทำบุญถวายภัตตาหารพระภิกษุสงฆ์ การทำบุญในงานมงคล การทำบุญในงานอวมงคล รายละเอียดและขั้นตอนในการทำพิธี ข้อสังเกตในการทำบุญถวายภัตตาหารพระภิกษุสงฆ์ และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องการทำบุญถวายภัตตาหารพระภิกษุสงฆ์ 3.16 พิธีการตักบาตร วิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องการตักบาตร 3.17 พิธีถวายสังฆทาน วิธีการถวายสังฆทาน วิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีถวายสังฆทาน 3.18 ประเพณีในการสวดมนต์ไหว้พระ วิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องประเพณีในการสวดมนต์ไหว้พระ 3.19 ประเพณีการฟังธรรม และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องประเพณีการฟังธรรม 3.20 ประเพณีเกี่ยวกับการตาย พิธีการอาบน้ำศพ การตั้งศพ การสวดศพ การทำบุญ 7 วัน การทำบุญ 50 วัน และ 100 วัน การเผาศพ การเก็บอัฐิ การแต่งกายไปในงานศพ และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องประเพณีเกี่ยวกับการตาย สอดคล้องกับ **สุปราณี สีนวลน้อย (2552)** ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประเพณีและความเชื่อในการเลี้ยงเด็กช่วงขวบปีแรกของชาวมอญชุมชนหมู่บ้านบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร” พบว่า ประเพณีและความเชื่อในการเลี้ยงเด็กช่วงขวบปีแรกของชาวมอญชุมชนหมู่บ้านบางกระดี่ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท ประเภทแรก คือ ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งครุฑ ประเภทที่สอง คือ ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการคลอดบุตร ประเภทที่สาม คือ ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการเลี้ยงเด็ก ประเพณีทั้ง 3 ประเภทนี้ ชาวมอญปฏิบัติตามเพื่อให้มารดาและทารกมีความปลอดภัยรอดพ้นจากอันตราย และมีสุขภาพแข็งแรง จากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงประเพณีและความเชื่อในการเลี้ยงเด็กช่วงขวบปีแรกของชาวมอญชุมชนหมู่บ้านบางกระดี่ พบว่าประเพณีและความเชื่อในการเลี้ยงเด็กช่วงขวบปีแรก บางประเพณียังคงรูปแบบเดิม และบางประเพณีมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เอื้อต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน สำหรับการเปลี่ยนแปลงเกิดจากปัจจัยทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ซึ่งปัจจัยภายในชุมชนได้แก่การเปลี่ยนแปลงทางด้านสมาชิกในชุมชน การผสมกลมกลืนทางด้านวัฒนธรรม และการได้รับการศึกษา ส่วนปัจจัยภายนอกชุมชนได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน อิทธิพลจากสื่อสารมวลชน และความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี

บทที่ 4 พิธีกรรมและประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ กล่าวถึง 4.1 พิธีวันมาฆบูชา ประวัติพิธีมาฆบูชา การทำพิธีเวียนเทียนในวันมาฆบูชา การประกอบพระราชพิธี การประกอบพิธีเวียนเทียนในวันมาฆบูชาสำหรับประชาชน ข้อที่ควรปฏิบัติของชาวพุทธในวันมาฆบูชา บทสวดมนต์ในการทำพิธีวันมาฆบูชา และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีวันมาฆบูชา 4.2 พิธีวันอัฐมีบูชา ประวัติความเป็นมา การกระทำพิธีในวันอัฐมีบูชา ปัจฉิมโอวาท สীลาในการเสด็จปรินิพพาน 4.3 พิธีวันวิสาขบูชา วิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีวันอัฐมีบูชา ประวัติความเป็นมาของการประกอบพิธีในวันวิสาขบูชา การประกาศพระราชพิธีวันวิสาขบูชา พิธีวันวิสาขบูชาในสมัยสุโขทัย และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีวันวิสาขบูชา 4.4 พิธีวันอาสาฬหบูชา การ

ประกอบพิธีในวันอาสาฬหบูชา พิธีกรรมที่ควรปฏิบัติในวันอาสาฬหบูชา และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีอาสาฬหบูชา 4.5 พิธีวันเข้าพรรษา ประวัติความเป็นมาของวันเข้าพรรษา เหตุจำเป็น 4 ประการที่พระภิกษุสามารถจะไปค้างคืนที่อื่นได้ และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องการเข้าพรรษา 4.6 พิธีหล่อเทียนพรรษา การจัดถวายผ้าอาบน้ำฝน กิจกรรมที่พึงกระทำในพิธีการเข้าพรรษาในสมัยโบราณ กิจกรรมที่พึงกระทำในพิธีการเข้าพรรษาในปัจจุบัน พิธีหลวงหรือพระราชพิธี พิธีราษฎร์หรือพิธีของพุทธศาสนิกชนทั่วไป พิธีสงฆ์ และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีหล่อเทียนพรรษา 4.7 พิธีออกพรรษา และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องพิธีออกพรรษา 4.8 ประเพณีการถวายสลากภัต สลากภัตอาจจะจัดแบ่งเป็น 5 วิธี และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่อง ประเพณีการถวายสลากภัต 4.9 ประเพณีการทอดกฐิน ประวัติความเป็นมาของกฐิน ประวัติการทอดกฐิน กาลเวลาที่กำหนดในการทอดกฐิน การจองกฐิน การเตรียมการต่างๆ ในการทอดกฐิน การตั้งองค์กฐิน พิธีทอดกฐิน การถวายผ้ากฐิน พิธีกรานกฐิน อาณิสสของการรับกฐิน อาณิสสสำหรับผู้ทอดกฐิน จุลกฐิน และธงจระเข้ 4.10 พิธีทอดผ้าป่า ประวัติความเป็นมาของผ้าป่า ประเภทของผ้าป่า ผ้าป่าทางกฐินหรือผ้าป่าเสริมกฐิน ผ้าป่าโยงหรือผ้าป่าต่อเนื่อง ผ้าป่าสามัคคีหรือผ้าป่ารวมญาติ และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในการทอดกฐิน 4.11 ประเพณีการเทศน์มหาชาติ พระเวสสันดร การจัดเตรียมสถานที่และเตรียมเครื่องกัณฑ์ ในสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน อาณิสสการฟังเทศน์มหาชาติ และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องประเพณีการเทศน์มหาชาติ 4.12 ประเพณีการฝังลูกนิมิต นิमितที่ใช้ในการกำหนดเขตแดน เวลาที่เหมาะสมและสะดวกในการฝังลูกนิมิต และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องการฝังลูกนิมิต 4.13 ประเพณีการทำบุญตรุษไทย พิธีสัสมัจฉารินท์ และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องการทำบุญตรุษไทย 4.14 ประเพณีสารท และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องประเพณีสารท 4.15 ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ การทำบุญในวันขึ้นปีใหม่ และวิเคราะห์ปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องประเพณีวันขึ้นปีใหม่ 4.16 ประเพณีสงกรานต์ การสงวนน้ำพระพุทธรูป การทำบุญตักบาตร การรดน้ำ การดำหัว และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องประเพณีสงกรานต์ 4.17 ประเพณีลอยกระทง และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องประเพณีลอยกระทง 4.18 ประเพณีชักพระ และวิเคราะห์ถึงปรัชญาคติและศาสนคติในเรื่องประเพณีชักพระ สอดคล้องกับ **พงษ์ศิริ ยอดสา และคณะ (2565)** ศึกษาวิจัยเรื่อง “จาตุรงคสันนิบาต (1): ที่มาของพุทธประเพณีมาฆบูชาในสังคมไทย” พบว่า การพระราชกุศลมาฆบูชาตามที่มาในพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือน เป็นการปฏิบัติตามแบบโบราณบัณฑิต มีความเป็นไปได้ว่าจะเป็นพระอรหันตเถระชาวอินเดียและศรีลังกา เนื่องจากมีแบบของโบราณบัณฑิตดังกล่าวให้ข้อมูลที่ตรงกับคัมภีร์อรหันตเถระ มัชฌิมนิกาย ทีฆนขสูตร และจุดนี้เองนำไปสู่การเผยแพร่องค์ความรู้เรื่องจาตุรงคสันนิบาต นอกจากนั้น ยังพบข้อมูลเรื่องจาตุรงคสันนิบาตเพิ่มเติมในคัมภีร์อรหันตเถระทีฆนิกาย มหาปทานสูตรอีกแห่งหนึ่ง เมื่อศึกษาข้อความจากคัมภีร์อรหันตเถระทั้งสองพบว่า มีความสอดคล้องกันทั้งเหตุการณ์และบริบทรอบข้าง เพียงแต่รายละเอียดของจาตุรงคสันนิบาต มี

ความแตกต่างกันเล็กน้อย ซึ่งความสอดคล้องกันของอรรถกถาทั้งสองนี้สามารถนำไปสู่การศึกษาข้อมูลใน คัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎกได้ แม้ว่าในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย ทีฆนขสูตร จะไม่ปรากฏเรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึงองค์ จตุรงคสันนิบาตก็ตาม แต่ก็ยังมีคัมภีร์ทีฆนิกาย มหาปทานสูตร อีกหนึ่งคัมภีร์ที่อาจเป็นกุญแจไขคำตอบเรื่อง เหตุการณ์จตุรงคสันนิบาตในคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎกก็เป็นได้

3. บทวิจารณ์ : คุณค่าของหนังสือ

ในหนังสือเล่มนี้ ผู้วิจารณ์ได้ทราบถึงคุณค่าของหนังสือในจุดเด่นที่ควรแก่การสนับสนุน และส่วน ที่เป็นจุดด้อยอันควรแก่การนำไปแก้ไข ดังนี้

1. จุดเด่นของหนังสือ

หนังสือ “ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา” เป็นหนังสือที่มีคุณค่าต่อการอ่านและเพิ่มพูน องค์ความรู้และความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา โดยเรียบเรียงขึ้นมาจากเนื้อหาหลายแหล่ง แล้วนำมา ประติดปะต่ออธิบายพรรณนาให้อ่านง่ายมากขึ้น แต่ละบทสอดคล้องเนื้อหา ให้เกิดความเข้าใจและเกิดจินต ภาพในขณะที่อ่านทำความเข้าใจ ซึ่งสามารถสรุปจุดเด่น 3 ด้าน ดังนี้

1.1 ด้านรูปแบบการเขียน เป็นการเขียนอาศัยการรวบรวมข้อมูลทางการศึกษาเพื่อสร้าง ความน่าเชื่อถือ ภาษาที่เรียบเรียงนั้นเข้าใจได้ง่ายและชัดเจน มีความเชื่อมโยงทางด้านเนื้อหาและเหตุผล โดย มีการเสนอว่าอะไรคือปัญหาที่แท้จริง แนวทางที่ชัดเจน ผู้เขียนได้อาศัยข้อมูลในอดีตเพื่อศึกษาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ วิพากษ์ เพื่อสร้างแนวทางในการสอบทอดประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาพุทธและศาสนา พราหมณ์

1.2 ด้านเนื้อหาและภาษา หนังสือฉบับนี้ มีการวางลำดับเนื้อหาจากง่ายไปหายาก อธิบาย พรรณนาเพิ่มเติม เพื่อแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกัน ทว่าบางบทมีการอ้างแหล่งที่มา ช่วยให้ผู้อ่าน สามารถสืบค้นต่อในรายละเอียดของงานเขียนขึ้นนั้นได้ง่ายมากขึ้น ภาษามีการเพิ่มเติมข้อความที่ขาดหายไป สมบูรณ์ เพื่อให้ผู้คนทุกระดับสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้อย่างเท่าเทียม สามารถอ่านทำความเข้าใจด้วยภาษา สำนวนที่ง่ายขึ้น และอธิบายคำศัพท์ภาษาบาลีเพิ่มเติม และเน้นอักษรสีดำหาตรงจุดที่เป็นข้อความสำคัญ ซึ่งง่ายต่อการจดจำเหตุการณ์สำคัญ และสะดวกรวดเร็วต่อการสืบค้น

1.3 ด้านรูปแบบ หนังสือมีขนาดเล็ก พกพาสะดวก และด้วยข้อมูลเนื้อหาที่มีกระชับ และ การจัดหมวดหมู่เนื้อหาสารบัญเป็นระบบระเบียบ ชื่อหัวข้อเนื้อหาในสารบัญมีความกระชับ ด้านประเพณีและ พิธีกรรมทางศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์

2. จุดควรพัฒนาและข้อเสนอแนะ

ในหนังสือเล่มนี้ ผู้วิจารณ์เห็นว่า “จุดควรพัฒนาและข้อเสนอแนะ” ที่ควรแก่การแก้ไขหลาย ประการ โดยจะแบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้

2.1 ด้านเนื้อหา นอกจากเนื้อหาหลัก การนำเสนอเนื้อหาทรงมากล่าว เพื่ออธิบายความ สมเหตุสมผลของประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ทั้งนี้ผู้อ่านทุกระดับควร พิจารณาทำความเข้าใจอย่างมีสติรอบด้าน และมีความเชื่อศรัทธาอย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตามหนังสือเล่มนี้ เรียบเรียงขึ้นมา ก่อให้ข้อมูลข้อค้นพบบางส่วนไม่สอดคล้องสภาพสังคมในปัจจุบัน ผู้อ่านควรศึกษาข้อมูล เพิ่มเติมและเปรียบเทียบกับข้อมูลในปัจจุบันด้วยตนเอง

2.2 ด้านหน้าปก ตัวหนังสือ การออกแบบปกดูไม่น่าสนใจ ตัวอักษรมีขนาดเล็ก ทำให้มี ผลเสียต่อผู้ที่สายตาไม่ดี ส่วนรูปแบบเนื้อหา ควรจะมีความสอดคล้องกันมากกว่านี้ ไม่วางเนื้อหาแบบร่ายยาว ไปโดยไม่สอดคล้องกัน ทำให้ผู้อ่านเกิดสับสนในเนื้อหาสาระที่อ่าน

2.3 ด้านลีลาและสำนวนการเขียน ในส่วนของลีลาการเขียน แม้ว่าจะเขียนหนังสือเล่มนี้ ด้วยข้อมูลที่ไม่เป็นทางวิชาการ และมีเนื้อหาที่มากจนเกินไป ไม่เหมาะแก่ผู้ที่สนใจจะศึกษา ควรจะใช้สำนวน ให้กระชับมากกว่านี้ และที่สำคัญคือ เนื้อหาบางส่วนอธิบายความมากจนเกินไป ขาดแก่นสารของเนื้อหา สาระสำคัญ อาจทำให้ผู้ที่สนใจศึกษาเกิดความเบื่อหน่ายได้

4. สรุป

บ่อเกิดพิธีกรรมและประเพณีไทยกล่าวถึง พิธีกรรมและประเพณี จกรรมที่สืบทอดกันมาช้านาน บ่อ เกิดพิธีกรรมและประเพณีไทย คนไทยมีเอกลักษณ์ของตนที่ชัดเจนของชาติตน โดยแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ พิธีกรรมและประเพณีทางพระศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี มีคุณค่าทำให้พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาส สร้างบุญกุศล มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน มีจิตใจเข้มแข็ง และได้ปฏิบัติตามความเชื่อของสังคม เกิดจาก แนวคิดของคนส่วนใหญ่ในสังคมยึดถือ พิธีกรรมและประเพณีในราชสำนักกล่าวถึง พระราชพิธีแรกนาขวัญ วันปิยมหาราช วันฉัตรมงคล วันมาฆบูชา สงกรานต์ วิสาขบูชา การทรงตั้งเปรียญ วันอาสาฬหบูชา เทศกาล เข้าพรรษา พระกฐินพระราชทาน พิธีกรรมและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตกล่าวถึง พิธีโกนจุก สังสาร 12 อย่าง พิธีบรรพชา พิธีมณฑปสมรส พิธีรับขวัญ การตั้งชื่อเด็ก พิธีปลุกเรื้อน พิธีตั้งศาลพระภูมิ พิธีกวาดข้าวทิพย์ พิธี วางศิลาฤกษ์ พิธีทำบุญอายุ ถวายภัตตาหารพระภิกษุสงฆ์ การทำบุญในงานมงคล การทำบุญในงานอวมงคล และพิธีกรรมและประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนากล่าวถึง พิธีวันมาฆบูชา พิธีวัน อัฐมีบูชา พิธีวันวิสาขบูชา พิธีวันอาสาฬหบูชา พิธีวันเข้าพรรษา พิธีหล่อเทียนพรรษา พิธีออกพรรษา พิธี ทอดผ้าป่า ประเพณีการเทศน์มหาชาติ ประเพณีการฝังลูกนิมิต ประเพณีการทำบุญตรุษไทย ประเพณีสารท ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง และประเพณีชักพระ

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2565). *พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ: การเปลี่ยนผ่านจากอดีตสู่ปัจจุบัน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
- บุญมี แท่นแก้ว. (2547). *ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ปาริชาติ ลาจันนนท์, และคณะ. (2567). การแสดงในพิธีกรรมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สะท้อนบริบททางสังคม กรณีศึกษาพิธีกรรมแห่นางแมวบ้านนางั่ว ตำบลนางั่ว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 21(2), พฤษภาคม-สิงหาคม.
- พงษ์ศิริ ยอดสา, และคณะ. (2565). จาตุรงคสันนิบาต (1): ที่มาของพุทธประเพณีมาฆบูชาในสังคมไทย. *วารสารธรรมธारा*, 8(2), กรกฎาคม-ธันวาคม.
- สุปราณี สีนวลน้อย. (2552). *ประเพณีและความเชื่อในการเลี้ยงเด็กช่วงขวบปีแรกของชาวมอญชุมชนหมู่บ้านกระดี่ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช)*.